

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Білавич Галини Василівни «Теорія і практика виховання господарської культури учнів та дорослих у Західній Україні (друга половина XIX – середина 40-х років XX століття)», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Українська історико-педагогічна наука сьогодні переживає складний процес переосмислення наукових парадигм та пошук нових теоретико-методологічних орієнтирів, що супроводжується посиленням наукового дискурсу та плюралізму думок. При цьому розвиток історико-педагогічної науки має не абстрактно-формальну, а практично-орієнтовану спрямованість, що відповідає нагальним завданням удосконалення системи освіти і виховання, окреслених у базових державних законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та ін. У такому контексті рецензоване дисертаційне дослідження є актуальним та має незаперечне теоретичне і практичне значення для розвитку сучасної системи освіти та педагогічної науки України.

Свідченням фундаментальності й актуальності роботи є її зв'язок з планом науково-дослідницької теми кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” “Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання у системі безперервної освіти в Україні та зарубіжжі” (№ 0108U009122). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 7 від 27.06.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25.09.2012 р.).

Визначення основних параметрів дисертаційної роботи не викликає принципових зауважень. Відразу відзначимо, що виклад основного матеріалу дисертації логічний і послідовний та відзначається високим науково-теоретичним рівнем.

Дисертантка у строгій послідовності до логіки наукового пошуку, коректно сформулювала науковий апарат, визначила мету і завдання роботи, використала адекватні методи дослідження, що дозволило їй досягнути поставлених цілей і завдань. Науково – пошукові дії білавич Г.В. мають обґрунтований характер, відповідають теорії і методології наукового дослідження.

До найбільш істотних наукових результатів, особисто одержаних дисертанткою, належить:

1. Визначення й обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження та сутність господарсько-економічного націоналізму як ідеологічного підґрунтя означеного виховного процесу, що вимагало ретельного дослідження механізмів, закономірностей, принципів, змісту, методів, суперечностей виховання господарської культури крізь призму міждисциплінарного підходу, з урахуванням здобутків усіх галузей педагогіки, етнопедагогічних надбань українців, напрацювань економістів, філософів, культурологів, а також залученням зібраного етнографічного матеріалу (результати проведених польових досліджень 2000-2015 рр.), надбань української класичної літератури (творчість Уласа Самчука) тощо;

2. Трактуюння з позицій антропософсько-культурологічного підходу господарської культури крізь призму цінностей, знань, норм, зразків поведінки людини та соціальної пам'яті господарсько-економічного розвитку. Відтак, зважаючи на етнокультурну традицію українського народу та освітні виклики й наукові парадигми ХХІ ст., доводить, що саме поняття «господарський», «господарська культура», «господарське виховання», «господарська освіта» адекватніше відображають як історичну

ретроспективу, так і перспективи розвитку освітньо-педагогічного процесу в Україні, аніж категорії «трудове виховання», «економічне виховання». При цьому автор покликається на наукові здобутки західноукраїнських педагогів, освітян, громадських діячів кінця XIX – 30-х рр. XX ст. (М. Боровський, М. Галушинський, А. Жук, М. Каплистий, Ю. Павликовський, А. Романенко, С. Смаль-Стоцький, М. Творидло, Є. Храпливий та ін.) та, виходячи з них, дає визначення поняття «господарська культура» в історико-регіональному вимірі, окреслює його структурні компоненти, мету, завдання, чинники формування господарської культури особистості тощо. Особливо імпонує авторська інтерпретація доцільності широкого вжитку в науковому обігу понять «господарська культура», «праця», «господар» з огляду на українську етнолінгвістичну традицію. Вони, можливо, носять дискусійний характер, однак дають підґрунтя для подальшої розробки категоріально-понятійного апарату української педагогічної науки та становлять реальний внесок у її розвиток;

3. Ґрунтовне та всебічне розкриття змісту, методів, форм, засобів здобуття господарсько-економічних знань та процесу формування відповідних умінь, навичок в українських учнів державних і приватних шкіл, системи підготовки педагогічних кадрів для виховання господарської культури особистості, особливості функціонування системи українського аграрного шкільництва в Генеральному губернаторстві у 1939–1944 рр. тощо. Особливо імпонує намагання автора всебічно показати цей процес: у системі урочної та позаурочної навчальної діяльності, виховної роботи з учнями в різних типах освітніх закладів. Задля цього вона залучає до аналізу навчальні плани, програми, підручники, навчально-методичні розробки тогочасних учителів, конспекти уроків, зокрема маловідомі та невідомі, та аргументовано робить висновок, що розвиток господарсько-економічного навчання в українському приватному шкільництві значною мірою випередив шкільні реформи Польщі 1932 р., а також наголошує, що, на відміну від усталеного погляду науковців на проблему економічного виховання

особистості в Західній Україні, яку загалом пов'язують із міжвоєнним періодом ХХ ст., її слід розглядати в контексті напрацювань українських педагогів кінця ХІХ - початку ХХ ст., а також у світлі рішень Просвітньо-економічного конгресу 1909 р., коли з'явилися перші серйозні теоретичні розробки економічної освіти дітей та дорослих.

4. Вперше в історико-педагогічній науці здійснюється аналіз процесу виховання господарської культури дітей та юнацтва в Генеральній губернії та дистрикті «Галичина» за доби німецької окупації, автор виокремлює його періодизацію та стверджує про історичне значення, яке полягало в тому, що національне фахове шкільництво вперше охопило українські етнічні землі Лемківщини, Холмщини, Підляшшя, які за попередніх десятиріч уважалися найбільш відсталими в культурному і господарському сенсі;

5. Характеристика організаційної моделі та здобутків виховання господарської культури дітей та юнацтва в системі західноукраїнської позашкільної освіти досліджуваного періоду. Дисертантка ґрунтовно осмислює моделі означеного виховання в «дорості», вишкільних програмах «Пласту», хліборобському вишколі молоді тощо. Здобувач обґрунтовує позицію, згідно з якою ХВМ розглядає як педагогічний феномен. Відзначаємо уміння автора узагальнювати, синтезувати джерельний матеріал та увиразнювати його у рисунках, таблицях, доцільно використовувати фрагменти праць освітніх та громадських діячів, матеріалів періодичних видань, маловідомих науковому загалові. Таку роль виконує й ілюстративний матеріал (світлини), уміщений у додатках, який відображає практику виховання юних аграріїв у ХВМ.

6. Розкриття концептуальних засад та основних форм масового просвітництва серед українців регіону. На основі широкого комплексу різновидових джерел автор роботи вперше в історико-педагогічній науці відтворює модель виховання господарської культури дорослих у Західній Україні, показує генезу цього процесу, глибоко аналізує зміст, методи і форми громадського господарсько-економічного просвітництва та

переконливо доводить, що він мав характер «масовий», покликаючись на узагальнений цифровий матеріал та здобутки українського селянства в сільському господарстві. Здобувач аргументує тезу про створення національного фронту українських товариств, який забезпечив розвиток ефективної позашкільної громадської (альтернативної до державної) системи масового господарсько-економічного просвітництва учнів та дорослих у Західній Україні за досліджуваного періоду, створивши фактично «державу в державі».

Констатуємо введення до наукового обігу низки маловідомих та невідомих фактів з розвитку курсової підготовки українців, проведення виставок, свят як основних форм прилучення юнацтва та дорослих до процесу виховання господарської культури в Галичині, на Волині та північноукраїнських землях (Холмщина, Сяноччина), міжнародні контакти як засіб здобуття відповідного досвіду юнацтвом та «поступовими господарями» за кордоном та поширення його рідними теренами, інформацію про роль мистецтва (кіно, театральні постановки), літератури, радіо, преси в пропаганді агрономічних знань тощо.

7. Визначення й обґрунтування реального внеску у розвиток української педагогічної персоналістики: автор реконструює теорію і практику виховання господарської культури особистості крізь призму персоналізації освітньо-виховного процесу в західному регіоні України, у роботі схарактеризовано «педагогічні портрети» чи подано окремі штрихи до декількох десятків маловідомих і зовсім невідомих освітніх та громадських діячів, агрономів, священиків, науковців, правників, «поступових господарів» тощо.

8. Обґрунтування твердження, згідно з яким концепція виховання господарської культури особистості в Західній Україні досліджуваного періоду була програмована на успіх, оскільки ґрунтувалася на ідеології економічного націоналізму та «національної автаркії», та зробила наукове

припущення, що цей досвід можна ефективно використати за умов трансформації сучасної національної школи.

9. Визначення продуктивних ідей та можливостей використання історико-педагогічного досвіду виховання господарської культури особистості за сучасних умов. Вартісним видається аналіз авторської концепції виховання господаря рідної землі педагога-новатора радянської доби В.Білавича, який продуктивно використав здобутки галицьких педагогів і теоретиків та творчо адаптував їх до нових суспільно-політичних реалій. Автор довела, що його педагогічні ідеї випереджали час і працювали на перспективу, мали не тільки велику освітню, а й економічну, соціально-культурну значущість. Усе це уможливило зробити висновок про вірогідність їх творчого використання і за нинішніх умов розвитку української школи. Пропонуючи власну концепцію виховання господарської культури особистості, дисертантка стверджує про те, що нова стратегія господарського виховання має ґрунтуватися на осучасненій ідеології господарсько-економічного націоналізму та глибинних етногосподарських традиціях і ментально-світоглядних уявленнях українства: культ господаря-власника, культ землі й праці на ній; ідеї «національної автаркії», що за нинішніх реалій посилили б економічну й політичну незалежність та самодостатність України як держави, працювали на розбудову національного соціально-економічного життя на засадах «свій до свого по своє», на розвиток українського громадянського суспільства тощо.

Загальні висновки чіткі, логічно структуровані та відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань; оформлені додатки можуть бути використані теоретиками і практиками. На нашу думку, одержані у дисертаційному дослідженні результати можна кваліфікувати як розв'язання важливого для теорії та практики завдання на рівні вимог до докторської дисертації.

Список використаних джерел оформлено відповідно до існуючих вимог, серед них – 1726 найменувань психолого-педагогічних джерел, із них 111 – архівних матеріалів.

Достовірність і новизна наукових положень, сформульованих у дисертації, забезпечена достатнім ступенем обґрунтованості та повнотою викладу в 62 публікаціях, у тому числі: 1 монографії; 23 статтях – у фахових виданнях України; 11 статтях, що входять до наукометричних баз інших держав, з них 8 статей у наукових періодичних виданнях; 17 статей, які додатково відображають результати дослідження та 7 статей апробаційного характеру; 3 навчально-методичних посібників.

Отже, матеріали дисертації мають значні потенційні можливості для творчого використання у процесі реформування освітньої галузі, зокрема в ділянці теорії і практики виховання господарської культури особистості. Загалом дисертація є оригінальною, завершеною науковою працею, не містить положень, які раніше захищалися. Її автор довела високий рівень фахової та науково-теоретичної підготовки та засвідчила свою сформованість як сумлінного креативного науковця, здатного до логічного неординарного мислення. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за доцільне зробити певні **зауваження**:

1. У першому розділі дисертаційної роботи авторові вартувало б висвітлити надбання українських учених у контексті досліджуваної проблеми, проаналізувати їхні погляди на понятійно-категоріальний апарат порушеної проблеми, а також подати власне визначення ключових понять: «господарська культура», «виховання господарської культури» та ін.

2. Ураховуючи специфіку історико-педагогічних досліджень, у дисертаційній роботі слід було б ширше проаналізувати передумови та чинники, які впливали на виховання господарської культури українців за досліджуваної доби.

3. На нашу думку, робота ще більше виграла б, якби здобувач глибше опрацювала архівні матеріали періоду Другої світової війни. Це дозволило б повніше схарактеризувати вплив політики Рейху на розвиток сільськогосподарської освіти в Генеральній губернії.

4. Виокремлюючи сім етапів розвитку виховання господарської культури учнів та дорослих у Західній Україні за досліджуваної доби, дисертантка випустила з поля зору період радянзації 1939-1941 рр., обмежившись тільки його загальною характеристикою.

5. Аналізуючи в четвертому розділі систему позашкільної громадської освіти та виховання, вартувало б, окрім «доросту» «Просвіти», Союзу українок, УПТ «Рідна школа», глибше висвітлити діяльність молодіжних організацій («Січ», «Луг», марійські дружини та ін.) в означеному напрямі.

6. Вважаємо, що доцільно було б згрупувати в окремий підрозділ матеріал про роль української періодики та видавництва у поширенні господарсько-економічних знань учнів та дорослих у Західній Україні, який у роботі розчинився при висвітленні різних досліджуваних проблем.

7. З огляду на поліетнічний склад населення західного регіону вартувало б здійснити порівняльну характеристику процесу виховання господарської культури учнів неукраїнського походження в системі державного і приватного шкільництва та позашкільної освіти.

Утім, висловлені зауваження і побажання носять рекомендаційний характер та загалом не знижують теоретичної і практичної цінності дисертаційного дослідження, яке становить реальний внесок у розвиток історико-педагогічної науки України.

Отже, дисертаційна робота **«Теорія і практика виховання господарської культури учнів та дорослих у Західній Україні (друга половина XIX – середина 40-х років XX століття)»** є актуальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить низку ґрунтовних теоретичних висновків і практично значущих положень та відповідає положенням пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження

наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, нормативним актам МОН України та паспорту спеціальності, а її автор – Білавич Галина Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та методики
початкової освіти Дрогобицького державного
педагогічного університету імені І. Франка

М.П. Пантюк

